

قازاق تىلى

عاشق جىلارى

2

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى

قازاق تىلى

عاشقەتق

جىرلارى

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى

图书在版编目(CIP)数据

哈萨克民间爱情长诗(2)/吾尔阿赞拜, 阿布都热西提 等编; 修订本.

— 乌鲁木齐: 新疆青少年出版社 2006.4

ISBN 7 — 5371 — 2375 — 6

I 哈… II. 吾… III. 哈萨克族—诗歌—作品集—中国—
哈萨克语 (中国少数民族语言) IV · I 22

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 029986 号

责任编辑: 塔里甫拜

责任校对: 库丽汗

封面设计: 特尼斯别克

哈萨克民间爱情长诗(2) (哈萨克文)

吾尔阿赞拜, 阿布都热西提 编写

新疆青少年出版社出版

(乌鲁木齐市胜利路 100 号 邮编: 830001)

新疆新华书店发行 新疆地矿彩印厂印刷

850×1168 毫米 32 开本 14.5 印张

2006 年 4 月第 1 版 2006 年 4 月第 1 次印刷

印数: 1 — 3060

ISBN7-5371-2375-6 定价: 18.00 元

جاۋاپتى رەداكتورى: *تالىپباي قابايەۋ
جاۋاپتى كوررەكتورى: كۇلىقان زىيادا قىزى
مۇقاباسىن جوبالاعان: تىنىسبەك اقبەك ۇلى

قازاقتىڭ عاشقىتىق جىرلارى (2)

قۇراستىرعان: ورازانباي ەگەۋبايەۋ
*ئابدىراشيت بايبولاتوۋ

*

شىنجاڭ جاستار - ورەندەر باسپاسى باستىردى
(*ۇرىمى جەڭىس كوشەسى 100 - قورا، پ: 830001)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتاپ دۇكەندەرى تاراتادى
شىنجاڭ گەولوگىيا كەن سىتەر باسپا زاۋودىندا باسلىدى
فورماتى 1/32 1168×850 م، باسپا تاباى: 14.5

2006 - جىل *ساۋىر، 1 - باسپاسى

2006 - جىل *ساۋىر، 1 - باسلىۋى

تىراجى: 3060 - 1

ISBN7 - 5371 - 2375 - 6

باعاسى: 18.00 يۇان

باسپادان

قازاق حالقى — ادەبىيەت قازىناسى باي حالقتاردىڭ ءبىرى. وسى كۈننىڭ ادەبىيەت-زەرتتەۋلەرىنەن قاراعاندا، قازاق حالقىنىڭ ولەڭ-جىر، اڭىز-اڭگىمەلەرى (ەرتەگىلەرى) ءبىزدىڭ جىل ساناۋىمىزدان بۇرىنقى 7-عاسىردا-اق الەمگە ايگىلى بولعان. ونىڭ ءبىرسىپىراسى كورشى ەلدەردىڭ جازبالارىنا تۇسكەن، ءبىرسىپىراسى اۋىزدان-اۋىزعا تارالىپ، جاڭعىرىپ، جاڭىرتىلىپ قۇلىپىرا تۇسكەن. سونان بەرگى تارىختىڭ قىيان-كەسكى ساتىلارنىڭ بارىندە ءبىزدىڭ اتا-بابالارىمىز ءوزىنىڭ ءتىل ونەرىن تاريحي قۇبىلىستارمەن بىرگە ءورىتىپ، بايىتىپ وتىرعان.

قازاق ادەبىيەتىنىڭ ءوسىپ جەتىلۋىندە شىعىس ادەبىيەتىنىڭ دە ۇلكەن رولى بولدى. شىعىس ەلدەرىنىڭ ادەبىيەتى جەرشارىندا ەرتە دامىعان، ادامزاتتىڭ وي دۇنيەسىنە ونەگە كۆرسەتكەن ەجەلگى ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى. ونىڭ شۇعىلالى بىيىگىنە قازاق ادەبىيەتى وتە ەرتە قۇلاش ۇردى. ونىڭ ادامگەرشىل پەيەياسىنان، تاڭعا جايىپ وقىعا جەلىسىنەن، كۆركەمدىك مانەرىنەن بوي تۈزەر ورنەك تاپتى. شىعىستىڭ كەسەك تۇلعالارىن (وبرازدارىن) قازاق توپىراعىندا قايتا تۇعىزىپ، قازاقى تۇرمىستىڭ وشاعىندا شىڭداپ، قازاقى ءسوز بويىاۋىمەن ايشىقتاپ، قازاق ادەبىيەتىنىڭ اتىن قازىناسىن مولىقتىردى.

ءسويتىپ قازاق ادەبىيەتى دامىعان ادەبىيەتتەردىڭ ءبىرى بولىپ قالدى. بۇل كۈندە ەرتەدەن كەلە جاتقان 200 دەن اسا

داستانى بار ھالىقتى كىمدە-كىمنىڭ مويىنداماسىنا امالى جوق .
بۇل دۇنيە ادەبىيەت تارىخىدا وتە سىرەك كەزدەسەتتىن كەسەك
قۇبىلىس .

بۇل داستانداردى باتىرلار تۋرالى جىرلار ، تارىخى جىرلار
جانە عاشىقتىق جىرلار دەپ ۇلكەن ءۇش توپقا بولۇگە بولادى .
ۇلتتار باسپاسى باتىرلىق جىرلارىن نەگىز ەتىپ «قازاق
قىسالارى» دەگەن اتپەن 20 نەشە كىتاپ باسپ تاراتتى .
شىنجياڭ جاستار-ورەندەر باسپاسى تەك عاشىقتىق
جىر-داستانداردى نەگىز ەتىپ ون كىتاپ شىعارىپ وتىر .

عاشىقتىق جىرلارىنىڭ ون كىتابىنا 57 جىر-داستان
كىردى . وسى 2-كىتاپقا «قوزى كورپەش — بايان سۇلۇ»
«سالىقا - سامەن» ، «ەڭلىك — كەبەك» ، «ءانۇار -
كۇلاند» ، «تاھار مەن زاھىرا» ، «ءاشىم - قالىما» ، «نۇرلانغان
مەن ايگۇلىم» ، «ابىلماناپ پەن التىن شاش» ، «سامەت پەن
ءزۇبىدا» اتتى عاشىقتىق داستاندار ەنىپ وتىر .

«قازاقتىڭ عاشىقتىق جىرلارى» اتتى بۇل كىتاپتارىمىزعا
ەنگەن تۋىندىلاردا قىز بەن جىگىتتىڭ كىرىكسىز ، قالىتقىسىز ،
ءمولدىر ماحابباتى بەلدى ارقاۋ ، كورنەكتى ايشىق سىپەتتى .
تەڭسىز ، ادبەتسىز ، قاتىگەز زاماننىڭ جاۋىزدىعىنان ازاپ
شەككەن ، قۇربان بولغان عاشىقتاردىڭ زارى مەن مۇڭى ، قايعىسى
مەن قاسىرەتى ، نەكە ەركىندىگى جايىنداعى تار جول ، تايىق
كەشۋلەرى وقىرماننىڭ ويىن سەرىپىلىتىپ ، ادامگەرشىل يدەياعا ،
نىزگىلىككە ، پاكىتكە ، جالىپى جان سۇلۇلىعىنا باۋلىدى ،
تىڭداعان ، وقىعان ساپىن ھالىق جۇرەگىندە ماڭگى قۇمارلىق ،
سۈيىسپەنشلىك كوكتەتىپ وتىرادى .

مازمۇنى

1	قوزى كۆرپەش - بايان سۇلۇ
125	سالىقا - سامەن
148	ەڭلىك - كەبەك
205	انۋار - كۈلەندە
286	تاھارمەن زاھىرا
324	اشم - قالىما
364	نۇرلانغان مەن اىگۈلم
396	رابلىماناپ پەن التىن شاش
431	ساعمەت پەن ءزۈبىدا

قوزى كورپەش - بايان سۇلۇ

كەمەل اقىن كەلتىرەر ءسوزدىڭ ءتۇرىن،
وعان دا زامان وتكەن ءبىر نقىلىم. ①
كەشەگى ول ءبىر قاتار زامانىدا،
ءوتىپتى ەكى بايىڭ بىزدەن بۇرىن.

سولار دا بىزدەن بۇرىن وتكەن جاندار،
ساپ قاسقا، وڭشەڭ ماناپ ءسوزدى اڭداڭدار.
قالىپسىز قارا بايداي باي ءوتىپتى،
توقسان مىڭ، ءتاڭىر السا دا جىلقىسى بار.

سولار دا باي بولپىتى دۇنيە بوق،
وزىنە قۇداي بەرگەن ناۋبەتى كوپ.
توقسان مىڭ جىلقى ايداعان باي بولسا دا،
ۇيىندە سىلكىپ كيەر شاپانى جوق.

سەبانباي، جاناق، بەكباز ايتادى ەكەن،
ونىڭ تەگىن كىم دەسەڭ «تۇرىكپەن» دەپ.
قۇدايىم ارتىق داۋلەت مال بەرگەن كوپ،

① نقىلىم - عاسىر دەگەن سياقتى ۇزاق داۋرىم ولشەۋى.

.....
ئاسىلىن سارىبايدىڭ ايتادى ەكەن:

«قىرىقباي ورمانبەتتىڭ بىرەۋى» دەپ،
ەلى - جۇرتى كۈرە الماي مالى كۆپ دەپ؛
ەلىمەن ۈكپەلەسىپ جۈنەلەدى،
جۇرتىنىڭ ۈسەك قىلغان ءسوزىن كەكتەپ.

اغاين بىرەۋ جۇرمەس وعان ەرىپ،
ۈكپەلەپ ءوز جۇرتىنان كەتتى جەرىپ ...
... قۇدانىڭ بەرگەن مالىن كۈپسىنگەن سولڭ،
جۈنەلدى قاراكاڭ دە نزا كورىپ.

سارەكەڭ دە نزا بۈپ جۇرە بەردى،
ەلى اقىماق قوي جىبەرگەن مۇنداي ەردى.
توقتاماي كۈن - ءتۈن قاتىپ برداي كۈشىپ،
بالتالى، باعانالى ەلگە كەلدى.

كەلگەننىن بالتالىغا خالىق كوردى،
ءسان تۇرمانى وزگەدەن ارتىق ەدى.
ءجۈز كىسى تايلاق ءبي مەن ەل كەپ ەدى،
قاراباي توقسان مىڭنان تۈك بەرمەدى.

ەلدەن شىققان ءبىلىمسىز انت ەكەن دەپ،
ەل - جۇرتى قارابايغا ۈكپەلەدى.

قويشنىڭ سىباغىسىن توعىز قىلىپ
سارەكەڭ سى - سىپاتپەن جونەلتتى ەندى.

جاقسىنىڭ شاراپاتى سانغا ءتيىپ،
ساربايعا ءبىر تايىپى ەل بىلەتەدى.
جىلغان جاماعات كوپ كەڭسەدى،
مۇنان بۇرىن پاتشالى ەمەس ەدى.
«سارباي تەك جارالغان جان ەمەس» دەپ،
«پاتشا» قويامىز دەپ «ە» دەسەدى.

ەكى باي بالتالىغا بىردەي كەلدى،
قاراباي ول نە قىلىسىن دۇيىم ەلدى.
توقسان مىڭى كوزىنە مول كورىنبەي،
اڭ اۋلاي ەرتە تۇرىپ جونەلەدى.

نە شىڭخىستاي، بولماسا، نە قالباداي،
نە مىرجىقتاي اڭى كوپ ءبىر تاۋ ەدى.
قاق جارىپ حان قارەكەڭ كەلە جاتسا،
الدىنان بۇاز مارال كەز كەلەدى.

قىلت ەتتى دە جونەلدى بەلدەن اسىپ،
قاربالڭ - قۇربالڭ ەتتى دە قالدى ساسىپ.
كوزىنىڭ جاسىن ءسۇرتىپ قاراعانشا،
اداسىپ قالدى اڭنان جازا باسىپ.

قىلىعى سول كۇنىندە جاننان ەپتى،
سول شاعىندا تەنتىرەپ اڭغا كەپتى.

«قاپ، بالەم، ەرتەڭ تۈستە اتامىن!» دەپ
قاڭغارىپ اق قاينىدى جاتا كەتتى.

وعان دا ارتىق داۋلەت ءتاڭىرىم بەردى،
قازاقتان سارىباي دا ارتىق ەدى.
ەرتە تۇرىپ بانداتىن ۇيىندە وقىپ،
سارىباي دا ساحارادان اڭعا كەلدى.
قالىڭ تاۋدى قاق جارىپ كەلە جاتسا،
ات قاڭغارعان ءبىر جاندى كوزى كوردى.

سارەكەڭ ات كورگەن شولق جەتىپ كەلدى،
كورەدى تۈزدە ءجۇرىپ تالاي كەردە.
- جاتىرسىڭ تۈسكە شەيىن ات قاڭغارىپ،
ءۇمىتسىز دۇنيەدەن كىمسىڭ؟ دەپتى.

كوڭلىمدى مىڭ مەن سانعا بالامايىمىن،
پەندەنىڭ ىلىگىنە جارامايمىن.
كەلگەنشە سەكسەن ۇشكە سۈيەرى جوق،
ءۇمىتسىز دۇنيەدەن قاراپايىمىن!

- قارەكە - اۋ، ولاي دەمە، ءتاڭىرى بىلەر،
قۇلىنىڭ جىلاعانىن ءالى دە كورەر.
داۋلەت پەنەن پەرزەنتتىڭ كەشتىگى جوق،
قۇدايىم الدە بولسا بىزگە بەرەر.

- ءتاڭىرىمنىڭ قولىنان كەلمەي ءجۇر مە؟
تىلەگىن پەندەلەردىڭ بەرمەي ءجۇر مە؟

كەلىپىپىن سەكسەن ۋىشكە مالدەن ءوتىپ،
بەرسە كوزى اللانىڭ كورمەي ءجۇر مە؟

- قارەكە - اۋ، يۇرىن سەنى تانىمايمىن،
اللانىڭ مەن سىنە نالمايمىن.
جەتپىس بەسكە كەلگەنشە سۇيەرى جوق،
قۇ باس شال مەن دە وزىڭدەي ساربایمىن.

- ە، بالام، بالا سۇيمەي بولىپسىڭ زار،
بالا سۇيسەڭ جالعاندا كوڭىلىڭ تىنار.
جاسى بار سەكسەن ۋىشتە مەنى ايت، بالام،
الدە بولسا الدىڭدا تىلەۋىڭ بار.

- قارەكەم، ويلاپ تۇرسا شىنىمەن ەر.
كەز قىلغان ەكەۋىمىزدە پارۋاردىگەر.
سەگىز جاس - اق ۇلكەنسىڭ بايقاپ تۇرسام،
سەكسەن ءۇش، جەتپىس بەسپەن قارايلاس جەر.

- ەكەۋىمىزدە شىراعىم، جاسقا جەتتىك،
دۇنيەدەن پەرزەنت كورمەي ارماندا وتتىك.
ەندەشە ءيت ايداعان باي ەكەنبىز،
كەل، دوس بولساق قايتەدى قىامەتتىڭ؟!

اۋىر داۋلەت بەرىپتى اللا ءناسىپ،
اۋزىنان ۋاعدامەن سەرت بەرىسىپ،
ەكەۋى چاپان تۈزدە بەك سويلەسىپ،
دوس بولدى اقىرەتتىك قۇداي دەسىپ.

- «اللانك امرىنە كونسەلىك،
كوزدىك قىرى تۇسكەن كورسەلىك.
ۇل تۇار دا قىز تۇار زامان بولسا،
ۋاعدامەن قالغىسىز بەرسەلىك».

وتىرعان خان سارىباي مەنى كورشى،
شال قارتايىان قاراباي دوسىم دەشى.
بىر مارال كەشە كەتتى نزا قىلىپ،
كەز قىلسا سونى ماعان اتىپ بەرشى!

- كەز قىلدى جاپان تۇزدە مەنى ساعان،
تۇسكەن جوق جاسىم جەتىپ كوزگە تاغان.
كەز كەلگەن بۇيرىقتى اڭدى جىبەرمەيدى،
مىلتىعىم التى قارس، كورسەت ماعان!

- شىراعىم، ويلاپ تۇرسام ۇزىك كەڭسىك،
بىرەۋدىك بىلمەگەن بىلگىزەسىك.
الدىڭداعى تۇبەكتە جاتىر مارال،
بايقا، بالام بويىڭدى شالدىرمايسىك.

- ۇيىڭە قۇداي وڭداپ قىدىر قونار،
بىر دوسىم بەك سويلەسكەن سەندەي بولار.
بۇل مارال بۇاز ەكەن ءتىپتى ايتايمىن،
كەلىنىك ەكى قابات كەسەل بولار.

- ساعان ايتپاي ءسوزىمدى كىمگە ايتايمىن،
ۇيالىماي ۇيىگە قايتىپ بوس قايتايمىن.

ولسەم دە اتىپ بەرشى ءبىر تۇياعىن،
ماقشارداغى كۇناسىن مەن تارتايىن.

- مەن تۇرمىن بۇل ءسوزىڭدى سىناي الماي،
مارالعا قىزىعاسىڭ ءتىلىمدى الماي.
تاعى دا ءبىر بۇيرىقتى اڭ كەز كەلمەي مە؟
اتۇعا قورقىپ تۇرمىن قولىم بارماي.

- ا، بالام ايتقان سوزگە جەتپەنىڭ بە؟
دۇنيەدەن پەرزەنت كورمەي كەتكەنىڭ بە؟
كەز كەلگەن سەن ايايسىڭ بۇيرىقتى اڭدى،
شىنىمەنەن دوستىقتان كەتكەنىڭ بە؟

بەيىلىن قارابايدىڭ قۇداي الدى،
قىنجىلىپ مىلتىعىنا وعىن سالدى.
مارالدى بەتىنە الپ تارس قويغاندا
كىدىرمەي سول ورماندا قۇلاپ قالدى.

قاسىندا ساربايعا قارامايدى،
قاربالڭ - قۇربالڭ مارالعا جەتىپ باردى.
ادامنان اقسماق تۇعان حان قارەكەڭ،
مارالدىڭ جانى شىقپاي ءشىن جاردى.

ويلاساڭ قارابايدىڭ ءوزى مىقتى،
سارەكەڭ قورقىپ اتپاي كوپ ۇيلىقتى.

پىشاعى سوندا شىبىنە جازىم ۋىتىپ،
شىبىنەن ەگىز قودىعى^① موڭىرەپ شىقتى.

«قازاققا التى ساندى ۋىر دەيمىن» دەپ،
«پەندەنىڭ ەش اقبىلىن بىلمەيمىن» دەپ.
قودىعىن تىپىرلاتىپ باۋىزدايدى،
«سىلىكىلەپ^② ۋىگە اپارىپ ۋىر جەيمىن» دەپ.

بەيىلىن قارابايدىڭ قۇداي الپ،
كاپىردىڭ مىنەزىنە جان تاڭعالىپ.
قان بولىپ ساقال - مۇرتى قايتىپ كەلدى،
ۋىزى ايتقانداي ماقتانىپ ساڭلاۋلانىپ.

- وتىرسىڭ نە سەبەپتى جولىدى كورىمەي،
قويىپ پا تىلەگىمدى ۋىتتىرىم بەرمەي.
كەز كەلگەن بۇيرىقتى اڭدى اتىپ ەدىڭ،
بۇل جۇرتتا نەگە وتىرسىڭ ماغان كەلمەي؟

- قارەكە - اۋ، باي ەكەنسىڭ ۋىزىڭ شالىس،
ەكەۋىمىز جاپان تۈزدە بولىدىق تانىس.
ورىنمان ۋىش ۋىتىلىپ تۇرا المادىم
مىلتىعىم ۋىدى ماغان التى قارىس!

قالپىتى بۇرىنغىدان بىزگە سانات،
ۋىزىمدى تەنتەك بولسام، جۇرتقا سىنات.

① قودىق - ارقار، مارالدىڭ بۇراۋى.
② سىلىكىپ - جىلى ۋىلدىڭ ەتىن اس قىپ جەۋ.

اللانىڭ اق بۇيرىغى ماغان جەتتى،
باسمىدى كەشكىتىرمەي وڭغا قارات.

- اۋەلى ءبىز جولقتىق ەسەن - امان،
ءتۇسىردىڭ وسى جەردە اقىر زامان.
قويمادىڭ ءبىر مارالدى اتىپ بەر دەپ،
مۇنشا قاتتى ءسوز ايتتىڭ ماغان جامان.

- ءجۇزىمدى كورەمسىڭ، كورمەيمىسىڭ؟
سوزىمە ەرەمسىڭ، ەرەيمىسىڭ؟
انت ايتىپ اقىرەتتىڭ قۇدا بولدىڭ،
قىز تۇسا بەرەمسىڭ، بەرمەيمىسىڭ؟

- قىرتىسىم سۇيمەگەنگە ءشول ارقىپىن،
ءوزىم دەگەن كىسىگە تاس بۇلاقپىن.
ۋاعداعا قىلاپ قىلمان نە قىلاسىڭ،
كۈن بولسا، وڭاي اتتى بەرەر - اقپىن.

- قارەكە - اۋ، ماغان اجال ۋاقتى جەتتى،
اعاسىڭ، جاسىڭ ۇلكەن قۇلدىق دەپتى.
اۋزىنان ءبىر - ەكى اۋىز ارنىز ايتىپ،
سارەكەڭ كۈنى جەتىپ ءولپ كەتتى.

تۇرمايدى سول قاراباي نەتكە جەتىپ،
سويلەسكەن قۇدايشلىق ەستەن كەتىپ.

مارالدى ەگىز لاقپەن تەڭدەپ الپ،
حالقىنا جونەلەدى ولەڭدەتپ.

تۇرادى سول قارەكەڭ ونەر باستاپ،
كاپىردى تۇرغان ادام تۇرماس قوستاپ.
مارالدى ەگىز قودىعمەن تەڭدەپ الپ،
دوستىسىن بەك سويلەسكەن كەتتى تاستاپ.

قاراباي بۇل مىنەزدى ەسان كورەدى،
نالەتتى ەوزى اقسماق كىم كورەدى.
شىرىشتان^① تومەن جىلجىپ كەلە جاتسا،
الدىنان بۇداق - بۇداق شاڭ كەلەدى.
سارباي ەوزى ەەرگەن مارالدى اتقان ،
مارالعا ەيت قاراباي ەدىنىن ساتقان.
حاننى ساربايدىڭ بۇاز ەكەن.
ۇيىندە امان - ەسەن ەبىر ۇل تاپقان.
ەشۇيىنشى ساربايدان سۇرايمىن دەپ،
سول ەلدىڭ ادامى ەكەن كەلە جاتقان.

- قارەكە - اۋ، جاپان تۇزدە ەسىزدى كوردىك،
ساربايدىڭ قىزمەتكەر ادامى ەدىك.
حاننى ساربايدىڭ ەبىر ۇل تاپتى،
كوردىڭ بە جاپان تۇزدە سالەم بەردىك.

① شىرش - شىرش ماشىنىنىڭ توغايى.